

Sammanfattning och övergripande slutsatser

Om coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen

För 2021 har Centrum för idrottsforskning (CIF) haft uppdrag av regeringen att genomföra en fördjupad analys av coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen.

Enligt regeringen är det särskilt viktigt att undersöka vilken idrottslig, social, organisatorisk och ekonomisk påverkan som pandemin har haft i olika typer av föreningar. En sådan analys ska i sin tur kunna ge svar på frågor om bland annat idrottsrörelsens logik, sammanhållning, anpassningsförmåga, uthållighet, krisberedskap och samhällsnytta.

Under 2021 har Centrum för idrottsforskning även haft i uppdrag att analysera förekomsten och behovet av ändamålsenliga anläggningar och utemiljöer för idrott och andra former av hälsofrämjande fysisk aktivitet. Detta uppdrag har vi redovisat separat i en antologi med titeln *Idrottsanläggningar – i dag och i morgon: Om behov, tillgänglighet och konkurrerande intressen*. I denna vår huvudrapport ingår endast en redogörelse av vår fördjupade analys av coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen.

Uppdraget att analysera coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen har genomförts med förbehållet att pandemin fortfarande pågår (mars 2022). Slutsatserna och analyserna rörande pandemins effekter är därmed preliminära och skapade utifrån ett begränsat tidsperspektiv. För att bedöma de långsiktiga effekterna av coronapandemin för svensk idrott krävs både fördjupade forskningsinsatser om hur pandemin och medföljande samhällsrestriktioner påverkat idrottsrörelsen och studier av idrottandets existensvillkor och förutsättningar när pandemin väl ebbat ut.

De medverkande i årets fördjupade analys kan fördelas i tre kategorier.

Den första kategorin är analyser som genomförts av Centrum för idrottsforskningens kansli. Eftersom kansliet kontinuerligt följer upp idrottsrörelsens villkor och verksamhet via indikatorer var det naturligt att utvidga denna uppföljning med fördjupade analyser av pandemins påverkan under 2020 och till viss del under

2021. Förutom detta har kansliet genomfört en fördjupad analys av det statliga kris- och stimulansstödet till idrottsrörelsen under 2020–2021 (redovisad i kapitel 4 i denna rapport).

Den andra kategorin består av beställda rapporter från två forskargrupper som bedriver studier om coronapandemins effekter på svensk idrott. Det första bidraget har titeln *Idrottsrörelsen och coronakrisen – ställa in, ställa om, ställa upp* och är författat av Daniel Svensson och Susanna Hedenborg, båda verksamma forskare vid Malmö universitet (kapitel 5). Det andra bidraget har titeln *Att leva i en berg och dalbana: Elever vid nationellt godkända idrottsutbildningar om coronapandemins effekter*. Bidraget är författat av Urban Johnson, Krister Hertting, Andreas Ivarsson, och Eva-Carin Lindgren, samtliga forskare vid Högskolan i Halmstad (kapitel 6).

Den tredje kategorin är en större enkätstudie som genomförts i samarbete med analysföretaget Ungdomsbarometern. Resultatet av studien redovisas i rapporten *Förändringar i ungas träning under coronapandemin* som kan laddas ned från Centrum för idrottsforskningens webbplats (www.centrumforidrottsforskning.se)

Vad visar årets fördjupade analys?

Om coronapandemins effekter för barn- och ungdomsidrotten

Ett viktigt tema i årets fördjupade analys är hur coronapandemin påverkade svensk barn- och ungdomsidrott.

En analys av idrottsföreningars rapportering om genomförda deltagartillfällen (LOK-stödet) åren 2020 och 2019 (året före pandemin) visar en genomsnittlig minskning med 10 procent bland föreningsidrottare i åldern 7–20 år. Nedgången var förhållandevis jämnt fördelad avseende kön och åldersgrupp. I kategorin 21–25 år var nedgången 39 procent för flickor och 37 procent för pojkar. Den stora nedgången i denna ålderskategori kan förklaras av Folkhälsomyndighetens rekommendationer om att fortsätta med barn- och ungdomsidrott under pandemin endast omfattade unga upp till 18 år. Personer över 18 år klassificerades som vuxna med följden att denna åldersgrupp uppmanades att vara mer restriktiv i sitt idrottande.

I åldersgruppen över 25 år var minskningen hela 67 procent för flickor/kvinnor och 71 procent för pojkar/män. I denna ålderskategori ingår endast personer med funktionsnedsättning. Nedgången här speglar således inte ett minskat allmänt

idrottsdeltagande bland unga vuxna över 25 år. Däremot visar den att parasport drabbades särskilt hårt av pandemin och de följande samhällsrestriktionerna.

En jämförelse mellan idrotter visar att pandemin drabbade inomhusidrotter betydligt hårdare än utomhusidrotter. Bland de stora barn- och ungdomsidrotterna kan stora minskningar noteras för idrotterna gymnastik, handboll, innebandy och basket. Även kampsporter drabbades hårt. Den största barn- och ungdomsidrotten i Sverige – fotboll – hade emellertid ingen nedgång alls i fråga om deltagartillfällen, däremot en mindre nedgång i antalet aktiviteter. Detta förklaras av att fotbolls-föreningar i likhet med andra utomhusidrotter rekommenderades att fortsätta bedriva träningsverksamhet under pandemin, men inte att tävla.

Sammantaget resulterade coronapandemin således i en betydande minskning av aktivitetsnivåerna i barn- och ungdomsidrotten under 2020. Den genomsnittliga nedgången på 10 procent bland unga i åldern 7–20 är den största som uppmätts sedan Centrum för idrottsforskning påbörjade sin uppföljning av statens stöd till idrotten 2009.

Bilden av coronapandemin och dess effekter på barn- och ungdomsidrotten kan kompletteras med Ungdomsbarometerens studie om förändrade träningsvanor bland unga i åldern 15–24 år under pandemin. Denna studie indikerar att ungas idrotts- och träningsaktiviteter varit förhållandevis konstant under åren 2020–2021 jämfört med tiden före pandemin. Visserligen noteras vissa trender, såsom att fler unga säger sig ha tränat hemma eller utomhus i större utsträckning än tidigare. Dessa förändringar har emellertid inte gjort avtryck i ungdomars val mellan träning i föreningsregi, i privat regi eller i egen regi.

I Ungdomsbarometerens studie ingick även riktade frågor till den grupp unga som uppgett att man tidigare tränat/motionerat i föreningsregi men nu slutat. Inte heller dessa svar indikerade att ungdomar skulle ha lämnat föreningsidrotten i större utsträckning under pandemin än tidigare. Ett allmänt resultat av Ungdomsbarometerens studie är således att pandemin inte lämnat bestående negativa effekter på ungas intresse för träning och fysisk aktivitet. Inte heller verkar pandemin orsakat en förskjutning i ungas idrottsval från föreningsidrott till träning och fysisk aktivitet i privat eller egen regi.

Om nödvändigheten och förmågan att ställa om

Svenssons och Hedenborgs studie visar många exempel och stor variation i hur företag, idrottsorganisationer och individer hanterade krisen (se kapitel 5). Medan vissa delar av idrottslivet i Sverige tvingades att – åtminstone periodvis – ställas in, fanns det andra som prövade att ställa om och anpassa verksamheten till de nya förutsättningarna. Bland idrottsföreningar blev det exempelvis vanligt att förlägga aktiviteter utomhus, såväl träningspass som årsmöten och olika sociala event, samt att utnyttja olika digitala hjälpmedel.

Svenssons och Hedenborgs studie pekar på ett intressant samband mellan idrottsaktörers reaktioner på krisen och idrottsliga drivkrafter. Indikationen är att personer som i första hand idrottar och motionerar för att må bra och för att leva hälsosamt verkar ha hanterat pandemin bättre än personer som snarare drivs av en stark tävlings- och prestationslogik. För den senare gruppen har det helt enkelt varit svårare att finna motivation och mening med träning, när möjligheten till tävling saknats. Ett liknande mönster fann forskarna även på organisatorisk nivå, såtillvida att idrottsorganisationer med hög grad av sportifiering drabbats hårt av inkomstbortfall under pandemin, medan mindre organiserade träningsformer utomhus har kunnat pågå mer eller mindre opåverkade.

Ett liknande resultat redovisas i bidraget från forskargruppen vid Högskolan i Halmstad om elitsatsande elever vid nationellt godkända idrottsutbildningar. Forskarna noterar att det fanns elever som lyckades att anpassa sig till den nya tillvaron, men att det också fanns unga som gav upp sin elitsatsning. Bäst klarade sig elever med gott självförtroende, hög tillit till sin egen kompetens och flexibilitet i förhållande till förändrade vardags- och träningsvillkor.

Om betydelsen och effekten av det statliga kris- och stimulansstödet

Under 2020–2021 beviljades idrottsrörelsen ett särskilt statligt kris- och stimulansstöd på totalt 3 455 miljoner kronor vid sidan av det ordinarie statsanslaget. Stödet utgör en del av de många statliga insatser som vidtogs för att hjälpa krisande branscher och verksamheter under coronapandemin.

Analysen av Centrum för idrottsforskning visar att det statliga kris- och stimulansstödet har mildrat effekterna av coronapandemin och därmed varit av betydelse för svensk idrott i denna ovanliga situation.

Riksidrottsförbundet äskade sammanlagt 3 500 miljoner kronor i coronastöd för 2020–2021. Regeringen beviljade nästan hela summan, med följderna att Riksidrottsförbundet tilldelades nästan hela det belopp som förbundet självt ansåg nödvändigt för att idrottsrörelsen skulle klara sig igenom krisen. Det kan vidare konstateras att inga specialidrottsförbund eller stora idrottsklubbar gjort konkurs. Tvärtom indikerar de få studier som hittills gjorts av såväl elitklubbar som lokala idrottsföreningars ekonomi under pandemin att man klarat krisen förhållandevis väl och att statens stöd bidragit till detta.

En andra slutsats är att stödets starka fokus på kompensation för ekonomiskt bortfall har fått idrottspolitiska konsekvenser.

En första konsekvens är att en majoritet av landets lokala idrottsföreningar – enligt Riksidrottsförbundets egna bedömningar uppemot 73 procent – inte tilldelades kompensationsstöd under 2020, eftersom de antingen nekats bidrag eller saknat förlorade intäkter som kunde kompenseras. Om kompensationsstödet även inkluderat aktivitetsbortfall, hade bidragsfördelningen rimligtvis blivit annorlunda.

En andra konsekvens är att Riksidrottsförbundets utformning av kompensationsstödet bröt med många av de traditionella värden och logiker som präglar den ordinarie offentliga idrottspolitiken på välfärdspolitisk grund. Det traditionella statliga idrottsstödet är i mångt och mycket en motvikt mot marknadskrafters inverkan inom idrotten. Det är ett sätt att främja idrottsrörelsens ideella krafter och samtidigt utjämna den ojämlika resursfördelning som marknaden skapar mellan stora och små idrotter och mellan olika sociodemografiska kontexter. Kompensationsstödet under coronapandemin har byggt på en motsatt logik: det primära syftet har varit att kompensera idrottsrörelsen för uteblivna kommersiella intäkter i en extrem samhällssituation där marknadskrafterna slagits ur spel.

Av detta följer att kompensationsstödet i praktiken snarare upprätthållit än motverkat den ojämlikhet i fördelning av resurser inom idrotten som marknadskrafterna till vardags ger upphov till. Det gäller såväl med avseende på idrotters olika ekonomiska villkor som i fördelningen av resurser mellan kvinnor och män, samt socioekonomiska och demografiska dimensioner. Kompensationsstödet har även i praktiken resulterat i en kraftig satsning på elitidrott, låt vara avgränsad till de delar av elitidrotten som vanligtvis har stora kommersiella intäkter. Vidare har kompensationsstödet slutligen inneburit en väsentlig resursförstärkning till vuxenidrott, även om bidrag även riktats till barn- och ungdomsverksamhet.

Inga av dessa idrottspolitiska förskjutningar ska uppfattas som resultat av strategiska idrottspolitiska överväganden. De är effekter av ett statligt idrottsstöd utformat för att kompensera idrottsrörelsen för förlorade intäkter.

Avslutande reflektioner om coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen

Centrum för idrottsforskning avslutande reflektioner om coronapandemins påverkan på idrottsrörelsen tar utgångspunkt i de tre begreppen ”ställa upp”, ”ställa in” och ”ställa om”.

Ställa upp

Den organiserade idrottsrörelsen markerade omedelbart sin beredvillighet att sluta upp bakom den svenska coronastrategin och följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Enligt uppgifter från Riksidrottsförbundet finns det få exempel på motstånd eller att rekommendationer inte efterlevts bland idrottsrörelsens förbund och föreningar. Åtgärderna var kanske inte alltid uppskattade men de respekterades och följdes. Därmed kan idrottsrörelsens hantering av krisen ses som ett uttryck för den höga grad av tillit som vanligtvis brukar framhållas som ett kännetecken för det svenska samhället och det svenska politiska systemet. En samhällskris hade uppstått – och idrottsrörelsen visade sin vilja och kapacitet att ställa upp.

Det var dock inte enbart idrottsrörelsen som ställde upp i denna extrema situation. Till följd av coronapandemin och efterföljande samhällsrestriktioner hamnade idrottsrörelsen i en akut ekonomisk kris. Regeringens svar blev ett statligt kris- och stimulansstöd på sammanlagt 3 455 miljoner kronor för åren 2020–2021, vid sidan av det ordinarie statliga idrottsstödet. Bidraget vittnar både om idrottens starka ställning i det svenska samhället och en vilja från staten att bistå idrottsrörelsen i en krissituation. På så sätt refererar begreppet ”ställa upp” till både idrottsrörelsens och statens idrottspolitiska agerande under coronapandemin.

Ställa in

Till följd av pandemin tvingades många idrottsaktiviteter i Sverige att ställas in eller skjutas på framtiden. För det internationella idrottsutbytet uppstod en närmast fullständig timeout på grund av regeringens avrådan om internationella resor. Även inom Sveriges gränser minskade tävlingsverksamheten kraftigt efter Folkhälso-

myndighetens uppmaning till idrottsföreningar om att ”skjuta upp matcher, tävlingar och cuper” och ”undvika onödiga resor i samband med idrottsutövande”. Förbudet mot allmänna sammankomster gjorde det dessutom omöjligt att anordna större motionsevenemang med många deltagare. Mot denna bakgrund är formuleringen ”ställa in” en adekvat beskrivning av coronapandemins effekt på svensk idrott.

Samtidigt var det stora delar av idrottsrörelsens verksamhet som inte ställdes in. Viktigast i detta sammanhang är att den organiserade barn- och ungdomsidrotten i stor utsträckning kunde fortgå. Effekterna går att mäta i den så kallade LOK-stödsstatistiken: antalet deltagartillfällen i den organiserade barn- och ungdomsidrotten minskade med 10 procent under 2020, men verksamheten ställdes inte in fullständigt.

Även delar av tävlingsidrotten kunde återupptas redan under sommaren 2020. Av särskild vikt för svensk elitidrott blev Folkhälsomyndighetens beslut om att slopa reserestriktioner för professionella idrottare. Detta gjorde det möjligt att återuppta mästerskapstävlingar och seriespel på elitnivå i många svenska idrotter, dock inför tomma läktare.

Även om stora delar av svensk idrottsrörelse tvingades att ställa in sina aktiviteter under coronapandemin, är kanske det mest anmärkningsvärda således att en påfallande stor verksamhet trots allt kunde fortgå. De minskade aktivitetsnivåer som noterats för svensk idrott under 2020 och 2021 måste ställas mot den mer fullständiga lockdown som infördes i många jämförbara länder.

Ställa om

Begreppet ”ställa om” refererar här till de många insatser som genomfördes av förbund, föreningar, företag och enskilda individer i syfte att anpassa sina idrotts- och motionsaktiviteter till de samhällsrestriktioner som följde på coronapandemin. Denna omställning var knappast önskad. Det var åtgärder som tvingades fram för att hantera en unik och extrem samhällssituation. Med denna reservation, vittnar insatserna om en förmåga inom idrottsrörelsen att tänka om, att anpassa sig till nya samhällsvillkor och att pröva nya vägar.

Flera bidrag i årets fördjupade analys har pekat på att såväl idrottsorganisationers som individers idrottsliga drivkrafter har påverkat möjligheten och förmågan att ställa om under coronapandemin. Budskapet är att de idrottsverksamheter med starka sociala och hälsomässiga drivkrafter haft det förhållandevis enklare att

anpassa sig till pandemin, än de som styrs av en stark tävlings- och prestationslogik. Detta är en viktig tankeställare.

Inom idrottsrörelsen bedrivs sedan 2015 ett omfattande förändringsarbete under namnet *Strategi 2025*. Två viktiga mål i detta strategiarbete är att få fler att börja med föreningsidrott och att fler dessutom ska välja föreningsidrott under hela livet. För att detta ska vara möjligt krävs emellertid ett antal utvecklingsresor där en har rubriken ”En ny syn på träning och tävling”.

En central tanke i idrottsrörelsens eget strategiarbete är således att den egna verksamheten drivs av en stark tävlings- och prestationslogik. En väg till att växa som folkrörelse handlar om att inte förlora de som snarare idrottar för att ha roligt och att må bra. Kanske kan den påtvingade omställning och de nya erfarenheter som idrottsrörelsen fått under coronapandemin bli ett stöd i ett sådant förändringsarbete? För många idrottsföreningar i Sverige blev åren 2020–2021 en tid av inställda matcher, cuper och serier – men med fortsatt möjlighet till träning och fysisk aktivitet. Vad händer i en idrottsverksamhet när tävlingsmomentet tillfälligt tas bort? Hur påverkar det verksamhetens utformning och mening? Hur påverkas aktiva och ledare? Kan coronapandemin till och med bidra till ”en ny syn på träning och tävling”? Det vore i sådana fall en värdefull erfarenhet för idrottsrörelsen att ta med sig från en i övrigt mycket svår period.